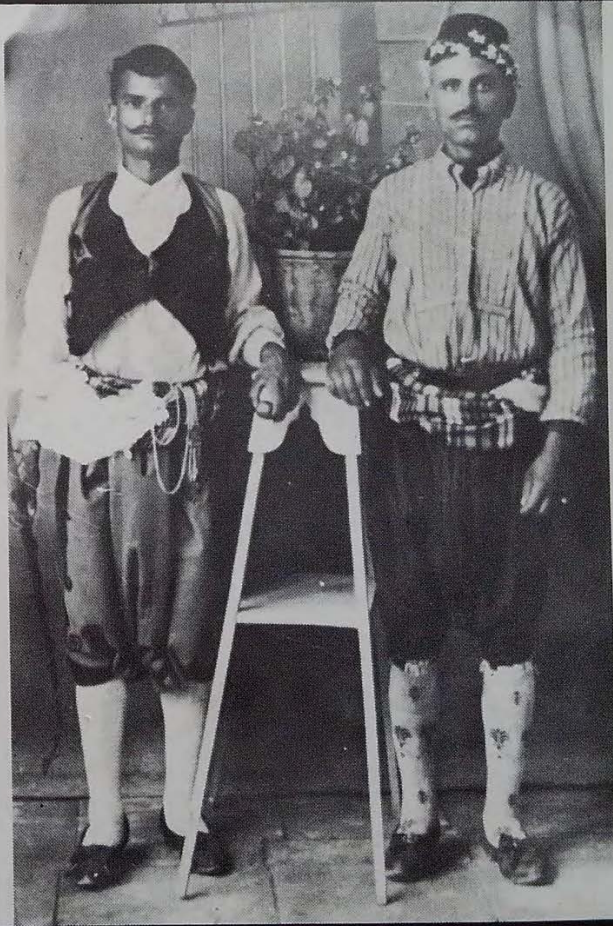

Halkbilimi

Halk Sanatları Derneği Yayınıdır

Sayı
33

Halkbilimi

Halk Sanatları Derneği Yayınıdır

1994/2 Yıl:8 Sayı:33
Ocak-Şubat-Mart 1994
Ederi: 30 000 TL.
Yılda Dört Sayı Yayınlanır

Ön Kapak

Osman Aziz ve İbrahim Dango -1908 Girne
Doğumlu iki Kıbrıslı Türk
(Hasan Bulunç'un Arşivinden)

Arka Kapak

Lefkaralı Zalihe Kahvecioğlu Lefkara İşi işlerken.
(Resim: Hasan HASTÜNER)

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu:
Kani KANOL

Yayın Kurulu:

Engin ANIL
Öcal ERTEN
Hasan BULUNÇ
Hasan EKMEKÇİ

Baskı:
Ateş Matbaacılık LTD

Abone Koşulları:

Kıbrıs: 130 000 TL
Türkiye: 150 000 TL
Diğer: 15 Sterling

Yazışma Adresi:

Has-Der
PK 199 Lefkoşa-KKTC
Mersin 10 Türkiye

Tel: (392) 2276276 (Akşam Saatlerinde)
(392) 2283146 (Mesai Saatlerinde)
Fax: (392) 2284125

İÇİNDEKİLER

Okurlara	2
Kani KANOL	
Short Summary of the Contents	3
Engin ANIL	
Halk Dansları Alanında Yeni Hükümetten Beklentiler	4
Kani KANOL	
Kıbrıs'ta Ahilik Üzerine Bir Not	7
Ahmet ERDENGİZ	
Niğde, Sungur Bey Camii'ne, Ortaçağ'daki Kültürlerarası yaratıcı Etkileşimin Kıbrıs-Anadolu Ekseni Üzerindeki Özgün Bir Ürünü Denilebilir mi?	12
Suat BERGİL	

Okurlara

Kani KANOL

Değerli Okurlar,

Gecikmeli olarak ve büyük zorluklarla yayımlayabildiğimiz dergimizin 1994 yılı ilk sayısında sizlere merhaba diyebildiğimiz için çok mutluyuz. Elimizde tuttuğumuz bu derginin yayınlanabilmesi için yazı kurulumuzun karar vermesi oldukça zor oldu. Türkiye'den başlayarak ve ikiye katlanarak ülkemize ulaşan ekonomik kriz, tıpkı diğer yayın organlarını olduğu gibi Halkbilimi'ni de etkiledi. Daha önce yılda dört sayı olarak ve 32 sayfa halinde basımını yaptığımız Halkbilimi dergisini ekonomik kriz nedeniyle önce çıkartmamaya karar verdik. Daha sonra 1986 yılından beri ülkemizde yayınlanan tek folklor dergisi olan bu derginin, ülkemiz kültürüne ve folkloruna karınca karınca katkı sağladığını düşünerek, yayımını durdurmaya gönülümüz elvermedi.

Tüm olanaklarımızı ortaya koyarak yeniden bir değerlendirme yaptık. Durum öyle gösteriyordu ki, yılda dört sayı ve 32 sayfa olarak bu dergiyi basamayız. Bunun üzerine bazı alternatifler geliştirdik. Bunlardan bir tanesi de dergimizin sayfa sayısını azaltmaktı. İşte bu nedenle şu anda elimizde tuttuğumuz dergi 16 sayfa olarak basıldı.

Halkbilimi dergisini yıllardır en güzel şekilde hazırlayıp siz okuyucularımıza sunmamızda büyük yardımların gördüğümüz basımevi sahibi Sayın Hasan Kahvecioğlu'nun, dergimizi yayınlanmaya devam edebilmemiz için gösterdiği anlayış ve katkılarına da buradan teşekkür ediyoruz.

Kaliteden taviz vererek ancak içeriğinde değişiklik yapmadan sürdürmeye çalışacağımız Halkbilimi'ni siz okuyucularımızın desteklemesi ve bizleri anlayışla karşılamasını dileriz.

Bu arada, bir mucize olur da ilgili ve yetkililerden herhangi bir katkı alabilirsek, dergimiz yine eski şekliyle yayımına devam edebilecektir. Aksi takdirde yıkarda ortaya koyduğumuz nedenlerle, en azından şimdilik bu şekliyle dergimizi yaşatmaya çalışacağız.

Güzel yarınlar diler, saygılar sunarız.

Short Summary of the Contents

Engin ANIL

Dear Readers,

We are very proud to be with you again with our periodical in our 34th issue. But we have the regret that such a periodical is being published only sixteen pages.

The first article on page four is a report of wishes and expectations given by our association to the both wings of the new coalition government. A similar report was also given by all the folk dancing organizations which asked action for the solution of the many problems in this field.

Ahmet Erdengiz a first secretary at the TRNC Ministry of Foreign Affairs and a frequent writer to our periodical has contributed to the paper given by Mehmet Suat Bergil, who had traced back to the structures of Ottoman Medieval Trade Organizations in Cyprus (Ahi Organizations). His work is "A Note on Ahi Organizations in Cyprus".

Suat Bergil in his research on page 12, this time has tried to find possible traces of the affects of Cypriot folklore in Little Asia.

With our best wishes...

HALKDANSLARI ALANINDA YENİ HÜKÜMETTEN BEKLENTİLER

Kani KANOL

Derneğimiz, Demokrat Parti-Cumhuriyetçi Türk Partisi koalisyon hükümetinden beklentilerini bir rapor halinde ilgili makamlara vererek, yıllardır çözüm bekleyen sorunların üzerine gidilmesini istedi. Benzer bir rapor diğer halkdanslarıyla uğraşan derneklerin ortak raporu olarak da ilgili bakanlıklara sunuldu.

Söz konusu raporda aşağıda görüleceği gibi pek çok sorun ve çözüm önerileri yer aldı. Bununla birlikte iki-üç yıldan beridir kuruluş çalışmaları sürmekte olan Halkdansları Federasyonu konusunda da ilgili bakanlıkların yardımcı olması gündeme getirildi. Daha önce kuruluş yasası bakımından ve derneklere daha sıcak yaklaşımı nedeniyle Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı, kanunî tüzel kişiliği olan bir kuruluş olarak düşünülen bu federasyonun, yeni kurulan hükümetin Kültür Bakanlığı'na bağlanması daha uygun görüldü. Özerk bir yapıda olacak bu federasyonun kurulmasıyla, ülkemizde dağıntık olarak çalışmalarını sürdüren tüm halkdansları ekiplerinin bir çatı altında toplanarak sorunlarını daha kolay çözümlenebileceği öngörülmüştür. Özellikle devletin yapacağı katkılarla zayıf durumdaki derneklerin güçlenmesi ve kültürel bir faaliyet olarak halkdanslarının da hak ettiği yeri alması sağlanmış olacaktır. Tüm kuruluşlar şimdi artık, geçmişte bürokratik engellerle karşılaşan bu federasyon çalışmasını ilgili bakanlığın da desteğiyle hayata geçirilmesini istemektedir.

Derneğimizin hazırladığı rapor aşağıdadır:

Giriş

Ülkemizde özellikle halkdansları alanında hizmet veren pek çok kuruluş mevcuttur. Bunları genel olarak dört kategoriye ayırabiliriz:

*Dernek olarak örgütleneler.

*Devlete bağlı dairelerde örgütleneler.

*Belediyelere bağlı birimlerde örgütleneler.

*Okullarda çeşitli kollarda örgütleneler.

Yıllardır, bu kuruluşlar arasında en zor koşullarda çalışmalarını yürüten ve büyük bir uğraşla ayakta kalma mücadelesi veren kuruluşlar dernekler olmuştur. Öyle ki, tehlikeli kuruluşlar olarak ilan edilmiştir. Hatta daha da ileri gidilerek çeşitli yerleşim birimlerinde oluşturulan folklor derneklerinin, dolaylı olarak, ortadan kaldırılabilmesi için aynı yerleşim birimlerinde belediyelere folklor ekipleri kurdurulmuştur. (Örneğin Akdoğan, Değirmenlik, Gönyeli v.b)

Pek çok okullarda genelce, özellikle derneklere devam etmemeleri konusunda çok ciddi uyarılarda bulunulmuş ve hatta bu konuda genelgeler çıkartılmıştır. (Örneğin Öğretmen Koleji'nde öğrencilere dağıtılan genelge) Bu genelge büyük bir olasılıkla, herhangi bir şekilde yenisi çıkartılmadığı için geçerliliğini hala korumaktadır.

Tüm bu olumsuzluklara karşın ayakta kalmayı başarmış iki elin parmakları kadar dernek, büyük umutlarla ve içtenlikle, yeni hükümetten çeşitli sorunlarına çözümler üretmesini beklemektedir.

Bu konuda her türlü işbirliğine hazır olan derneklerin yeni hükümetten en büyük beklentisi ise, artık derneklerin zararlı, tehlikeli ve gençlerin düşmanı olmadıklarının en yetkili ağızlardan halka açıklanması ve açıkça desteklenmesidir.

Sorunlar

- 1- Halkdanslarında birliklilik bulunmaması.
- 2- Halkdanslarında kısır bir döngüye girilmiş olması.
- 3- Derneklerin yurtdışı davetlerinden yararlandırılmaması.
- 4- Yurtdışında ülkemizi temsil eden elemanlarımızın, kişisel izinlerini kullanmak zorunda kalması.
- 5- Derneklerin amaçlarına uygun olarak satın aldıkları

çeşitli malzemeleri gümrüksüz alamamaları.

6- Askerliğini yapan Elemanlara, sporculara-taninan hakların verilmesi.

7- Devletin spor kulüplerine sağladığı maddi desteğin, derneklerle sağlanmaması.

8- Gösterilerin kalitesini artırmak için gerekli koşullara uygun salonların olmaması, olanların da kullanılmaması.

9- Ülkemiz halk müziğinde kullanılan temel enstrümanları çalan elemanların yetiştirilmemesi.

10- Halkbilimi alanında araştırma yapanların özendirilmemesi.

Çözüm Önerileri:

1- Halkdanslarında genellikle ne figürlerde, ne melodilerde ve ne de sahne düzenlemelerinde hiçbir birliktelik bugüne kadar sağlanmamıştır. Herkes bu konudan şikayetçidir ancak hiçkimse de, bu alanda ciddi önlemler alma konusunda bir başka kuruluşun çkolünü kabul etmeye yanaşmamaktadır. Ülkemizde herkeşçe kabul edilen bir gerçek vardır. Bu da Has-Der'in uzunca bir zaman araştırmalar yaparak, bu alandaki en zengin arşive sahip bulunmasıdır. Ve yine herkeşçe bilmiyor ki, Has-Der hiçbir zaman, her şeyin en doğrusunu bildiği konusunda ısrarlı olmuştur. Bu çerçevede bizler üzerimize düşeni yapmaya hazırız.

Bu konuya katkıda bulunabilecek kuruluşların temsilcilerinden oluşturulacak bir komite, ciddi ve titiz bir çalışmayla mevcut oyunlarımızın figür ve müziklerinde birliktelik sağlayabilir. Bu geleceğe dönük tarihi bir çalışma olacaktır ve bu alandaki çok büyük bir eksikliği ortadan kaldıracaktır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, bu çalışmanın objektif bir çalışma olmasıdır.

2- Halkdanslarında kısır bir döngüye girilmiştir. Birinci maddede sözünü ettiğimiz konunun çözülmemesiyle bir adım atılmış olacaktır. Ancak bu sorunun daha sağlıklı çözümü için, yeni bir perspektifle konuya yaklaşmamız gerekiyor. Yeni perspektif bizi, çağımıza uygun yeni sahne düzenlemeleri ve stilye olarak kabul edilen, halkdanslarının özine sadık kalarak yeniden düzenlenmesini ve yorumlanmasını, artık hayata geçirmeye zorluyor.

Ne acıdır ki, ülkemizde bu çalışmaya öncülük edecek bir tek elemanımız dahi yoktur. Bu eksiklik gözönüne alınarak, bir yandan uzun vadede bu alanda hizmet verecek elemanlar yetiştirmek üzere çalışmalar başlatırken, diğer yandan kısa vadede bu çalışmalara öncülük edecek,

özellikle eğitim ve kültür işbirliği protokolu imzalandığımız Azerbaycan'dan, uzman elemanlar getirilmelidir. Burada dikkat edilecek önemli bir nokta, getirilecek bu uzmanların buradaki çalışmalarını, istedik tüm halkdansları ekiplerinin çalıştırıcılarıyla birlikte yürütülmesidir.

3- Artık bir kangren halini almış bu sorunun çözümü için, ivedilikle sağlıklı ve doğru kararlarla ihtiyaç vardır. Her yıl ülkemize özellikle TC'den pek çok festival daveti gelmektedir. Bugüne kadar herkeşçe bilinen bir gerçektir ki, bu davetler önce büyük kavgalarla devlete bağlı iki ekip arasında paylaşılır ve daha sonra da bu iki ekibin katılamayacağı davetler olur ise, kendileriyle ilişkileri iyi olan diğer ekiplere büyük bir lütf olarak "lütfen" verilir.

Bu sağna ve hiçbir temeli olmayan uygulamaya artık bir son verilmelidir. Evet, gelen bazı davetlerde belki devlet ekiplerine bir öncelik verilebilir. Ancak bu davetlerden mutlaka, bazı ilkelere ve kıstaslar çerçevesinde tüm diğer ekiplerin yararlanması da sağlanmalıdır. Aslında gelen davetler adaletili bir şekilde dağıtılsa, halkdansları derneklerinin tümüne de, aynı yıl içinde değilse bile, iki yıl içinde mutlaka bir dış temas olanağı yaratılmış olacağından eminiz.

4- Bu konuda yıllardır devlet ekiplerine bağlı elemanlar, sanki aynı amaca hizmet etmiyorlar da, çok daha önemli bir görevi ifa ediyorlarnuş gibi ayrıcalıklı oldular. Buna da artık bir son verilmeli. Ülkemizi tanıtmak için yurtdışına uluslararası festivallere katılan elemanların bu sürede kullandıkları izinlerin, kendi yıllık izinlerinden kesilmemesi gerekmektedir. Bu konuda yasal bir düzenleme gerekiyorsa, bunun ivedilikle yapılması gerekiyor.

5- Derneklerimiz herkesin de bildiği gibi amatörece, çok kıt olanaklarla ve maddi sıkıntılar içerisinde yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Hal böyle iken, aslında toplumsal bir düşünceyle ve kamu yararına çalışan bu derneklerin ihtiyaç duydukları bazı malzemeleri gümrüksüz olarak alabilmeleri için de gereken yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Elbette bu konu istismara açık bir konudur. Ancak dikkatle yapılacak bir yasal düzenlemeyle gereken denetim sağlanabilir diye düşünüyoruz. Hatta ve hatta örneğin, bu malzeme bakanlıklar adına gümrüksüz alınabilir ve parası dernekler tarafından ödenir. Ancak derneklerin ödediği bu malzemenin üzerinde devlet şu veya bu şekilde, keyfi kararlarla hak iddia edememeli, bunun da önemi alınmalıdır.

Halkbilimi 6

6- Bugün sporcu gençlerimize tanınan bazı hakların, halkdanslarıyla uğraşan gençlere de sağlanması gerekmektedir. Bu da istismara açık bir konudur. Ancak kesinlikle bilinmelidir ki, dernek yöneticilerimiz de en az spor kulupleri yöneticileri kadar olgun ve dürüstler. Yine denetim ve kontrolü yapılmak kaydıyla belli dönemlerde, sözgelimi ekibin yurtdışı etkinliğine gideceği dönemlerde, askerliğini yapmak olan elemanlara izin verilebilmeli. Bu konuda dernek yöneticileri her türlü yasal garantiyi vermeye hazır olacaktır.

7- Devlet spor kulüplerine şöyle veya böyle bir maddi destek sağlarken, bizim derneklerimize neden sağlamıyor? İşte bizim, hiçbir zaman kabullenemediğimiz ve anlayamadığımız diğer bir uygulama. Mutlaka ve mutlaka bu konuda da gerekli yasal düzenlemeler ivedilikle yapılmalı ve her derneğe gücüne, projelerine ve etkinliklerine göre bir maddi destek sağlanmalıdır. Artık derneklerin de en az spor kulüpleri kadar topluma yararlı kurumlar olduğu kabul edilmelidir. Çok açık bir şekilde iddia ediyoruz ki, derneklerimizde çalışan gençlerimizin sayısı spor kulüplerinde çalışan gençlerimizden fazladır. Hal böyle iken, bu adaletsiz uygulamanın devam etmesine izin vermek anlaşılır bir şey değildir.

8- Derneklerin büyük özveri ve emek vererek sürdürdüğü çalışmalar halkımıza özlendi nitelik ve kalitede sunulmuyor. Bunun en önemli nedenlerinden bir tanesi de uygun salonların olmamasıdır. AKM ve Devlet Tiyatroları salonları artık derneklerin kullanımına açılmalıdır. Ancak bunların ötesinde, özellikle büyük yerleşim birimlerinde, bir an önce çok amaçlı ve gösteri sanatlarına hizmet verebilecek kapasitede salonların temeli atılmalıdır.

9- Bu alanda ilerleme sağlayabilmek için, hemen hemen tüm ekiblerin ortak sorunu olan müzikçilerin yetiştirilebilmesi konusunda bazı önlemler alınmalıdır. Derneklerde bulunan bazı istekli ve yetenekli gençlerin yetiştirilmesi için devletin yardımları gerekmektedir. Sözgelimi Güzel Sanatlar Ortaokulu'nda bu gençlere özel ders verilebilir. Veya bu alanda kendini kanıtlamış bazı müzisyenler, bu amaçla görevlendirilebilir.

Okullarda saptanacak yetenekli öğrencilere yine ücretsiz özel dersler verilebilir ve bu öğrencilerin derneklerde hizmet vermeleri özendirilebilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, kesinlikle verilecek özel derslerin, salt klasik müzik eğitimi temel almaması ve otantik halk müziğimizi de içerecek şekilde düzenlenmesidir.

10- Halkbilimi alanında araştırma yapanlar bugüne

kadar adil bir şekilde desteklenmedi. Şu görüşten veya bu görüşten diye ayrımcılık yapıldı. Sözgelimi 1986 yılından beri çıkmakta olan ülkemizdeki tek halkbilimi dergisi olan "Halkbilimi"nden devletimiz sadece 2. evet yanlış okumadınız sadece iki adet satın alırken, filanca kişinin yayınlamış olduğu kitapları yüzlerce devletimiz tarafından satın alınmıştır. Artık bu çirkin ve adaletsiz uygulamalara bir son verilmelidir. Hangi görüşten olursa olsun çalışan üreten ve araştıranlara destek verilmelidir.

Bünyesinde araştırmaya gönül vermiş kişiler bulunduğu derneklere yönelik çeşitli seminerler, konferanslar ve kurslar düzenlenmeli, ihtiyaç duyacakları alet ve makineler sağlanmalıdır. Daha da ileri gidilerek belli konularda araştırma projesi hazırlayan derneklere maddi katkı sağlanmalı ancak bu işlerin yapıp yapılmadığı denetlenerek, gerekirse verilen katkı geri alınmalıdır. Diğer yandan devletin verdiği desteğe karşılık gerçekleştirilen bu araştırmalardan elde edilecek verilerin birer kopyası devlete teslim edilebilir ve devletin de bu alanda çok zengin bir arşive sahip olması sağlanabilir.

SONUÇ

Ülkemizde bugüne kadar maalesef yeterince ciddiye alınmayan halkdansları çalışmalarının birikmiş yığılna sorunu çözümlenmemektedir.

Sadece ve sadece gençlerin toplum yararına kültürel-sanatsal bir üretim yapmalarını özendirmek için, büyük bir özveri ve sorumlulukla çalışmalarını yürüten derneklerin ciddiye alınmasının zamanı gelmiş ve hatta geçmiştir.

Zaman zaman şu veya bu derneğin yöneticisine, şu veya bu partiye yakınlığına veya oy getirip getirmeyeceğine bakılarak yapılan katkılar sona ermeli çağdaş, hoşgörülü ve demokratik ilkeler çerçevesinde binlerce gencin ter döktüğü derneklere sağlıklı ilkeler ve kıstaslar gözönüne alınarak gereken destek sağlanmalıdır. Bu konuda her türlü işbirliğine açık olan dernekle, devlet ciddiyetine yakışır bir çalışma içerisine girilmeli ve sorunlara çözümler aranmalıdır. Dernekleler bugüne kadar kesinlikle her şeyi devletten bekleyen bir anlayış içerisinde olmamıştır ve olmayacaktır da.

Yukarıda sözü edilen sorunlar ve çözüm önerileri daha ciddi bir şekilde tartışmaya açıldığında görülecektir ki, derneklere çalışan binlerce genç ve bunların yöneticileri, büyük bir işgücü ve potansiyele sahip yurttaşlar olarak, sorumluluklarının bilinci içerisinde ve devletle elbirliği yaparak, ülkemizi daha güzel günlere ve ileriye götürmek için hazırdır ve karardır.

KIBRIS'TA AHİLİK ÜZERİNE BİR NOT

Ahmet ERDENGİZ

XI. Halkbilim Sempozyumunda, Kıbrıs'taki Ahilik üzerine bildiri sunan Sayın Mehmet Suat Bergil'in bildirisine ilgili sorunlara cevap verirken bazı görüşler öne sürmüştü ancak zaman darlığı nedeniyle bunlar üzerinde gerektiği gibi duramadım.

Bunlardan birinde Ahilik sembol olarak kullanılan ejderhanın Ay. Yorgi ikonografisinde de yer alan ejderha ile bir bağlantı olup olmayacağını araştırmaya değer olduğunu ileri sürmüştüm. Bu görüşü öne sürerken amacım bu savın doğru olup olmadığını kanıtlanması kadar olaya bilimselliğin gerekliliği olarak açık kalplilikle yaklaşılması gerektiğini vurgulamaktı.

Osmanlı-Avrupa medeniyeti gibi sayısız kültürün kaynaşmasından ve bir potada erimesinden meydana gelmiş bir uygarlıkta herhangi bir kültürel, sosyal ve tarihi olguyu inceleyen adeta bir soğan misali onu kat kat soymalı ve her katmanında olgunun nihai şeklinde katkıda bulunan etmenleri ortaya

Aziz Mamas

çıkartmak Anadolu Türk medeniyetini anlamının ve bilimsel seviyede açıklamanın tek yolu olsa gerektir. Bu metod Kıbrıs Türk insanının bugünkü kimliğinin ve sahip olduğu kültürel ve sosyal değerlerinin açıklanabilmesi için detek bilimsel yöntemdir.

Kültürlerin ve onların tabii uzantıları olan sosyo-ekonomik müesseselerin, kendilerinden önceki ve/veya birarada ve/veya yanyana buldukları kültürlerden alıntılar yaptıklarını ve tarihi süreç içerisinde ortak değer ve davranış öğeleri geliştirdiklerini kabul etmek bir küçüklük ve kültürel zayıflık meselesi addedilmemelidir.

Ahilikte sembol olan ejderin Aya Yorgi kültü ile bir bağının olup olmadığı da bu anlayışla araştırılmalıdır (Ahilikte ejderin iyiliği, doğruluğu ve bilgeliği simgelemesi ile Aya Yorgi ikonografisinde kötülüğü simgelemesi aralarındaki bağlantının varlığını veya yokluğunu gösteremez. Nitekim Babil'den başlayarak Eski Ahit (Tevrat) kitabındaki "Leviathan" (ejder-yılan) kültüne kadar gelen ejder-

Halkbilimi 8

canavar çeşitli kültürlerde iyilikten-kötülüğe, bilgelikten yok ediciliğe kadar pek çok değişiklik ve çok zaman da zıt şeyleri simgelemiştir. Ancak Anadolu'ya gelen Türklerin beraberlerinde Orta Asya kökenli ve Orta Doğu ejder kültürlerinden tamamen bağımsız bir ejder-canavar kültü getirmeleri de pekala mümkündür.)

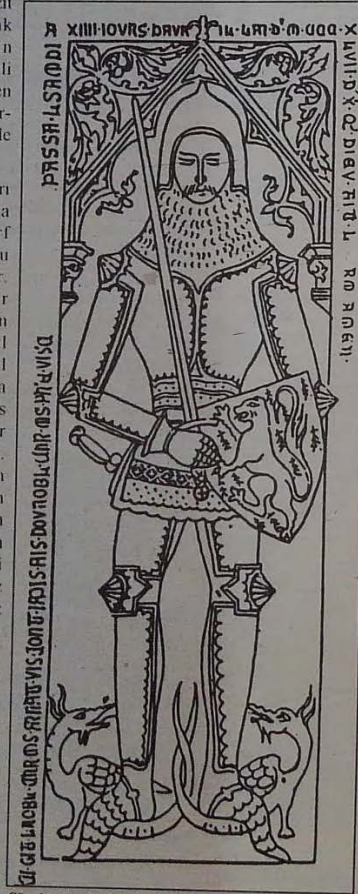
Bu bağlamda Ahi teşkilatları üzerindeki Bizans lonca teşkilatlarının tesirini sırf Hristiyan-Bizans orijinli olduğu için yok saymak imkansızdır. Aradaki benzerlikler farklılıklardan fazladır. Türklerin Anadolu'ya girerek 11. yüzyıl başlarında artan bir hızla yerleşmeye başladıkları Bizans kentlerinde esnafı loncalar şeklinde teşkilatlanmış buldular. Türk esnafı kendini örgütlerken yüzyıllardır Anadolu'da varolan Bizans lonca sisteminden yararlanmışlardır. Kısaca belirtecek olursak ne Ahi örgütleri Bizans lonca sisteminin katkısız birer kopyesidir, ne de katkısız birer Türk-İslam müessesesidirler. (Ahiğin oluşumunda Araplar arasında gelişmiş olan "Fütüvvet Teşkilatlarının" da rol oynadığı özellikle son dönem Doğu bilimcilerce ileri sürülmüştür).

Söz konusu bildirinin tartışıldığı sırada aynı yaklaşımın Osmanlı dönemi Lefkoşa'nın çarşı-arasta düzeniyle ilgili olarak da sergilendiğine şahit olduk. O sırada da ifade ettiğim gibi Osmanlı dönemi Lefkoşa çarşı

düzeni Lüzinyan-Venedik çarşı düzeninin geride bıraktığı iskelet üzerine inşa edilmiştir. Türk-İslam sisteminde nasıl ki merkezi camiden başlayarak yayılan bir çarşı sistemi mevcut idiyse (bu sistem hala daha pekok Suriye, Irak ve İran şehirlerinde görmek mümkündür), Lefkoşa'nın merkezi sayılan Ay Sofya Katedrali ve başpiskoposluk binası merkez alınmak üzere çeşitli meslek erbabı bu merkez çerçevesinde örgütlenmişti. Bu Venedik şehir düzeni günümüz İtalya'sını ziyaret ederek tarihî dokusunu yitirmemiş şehirleri gezenler tarafından kolaylıkla müşahade edilebilmektedir.

Lefkoşa'daki eski Millet Bahçesi içerisindeki Ahi Evran türbesi yukarıda ifade etmeye çalıştığım ihtiyatlı ve açık kalpli yaklaşımı tezinin en güzel örneklerinden biridir. Sempozyum sırasında Sn. Tuncer Bağışkan'ın da belirttiği gibi bu türbenin, daha doğrusu bu yatırın hem Hristiyan Rumlar hem de Müslüman Türklerce kutsal addedildiğine dair elde bazı bilgiler vardır. Şevket Süreyya Aydemir "Toprak Uyanırsa" isimli yapıtında bu metamorfozu bakınız ne güzel ifade etmiş:

"Anadolu'da ziyaret yerlerinde yatan ermişlerin çoğu, bu topraklardan birbirlerini kovalayan tarih devirlerine göre hüviyet değiştirmişlerdir. Zaten kutsal mezarlara her toplumun ihtiyacı vardır. Aslanan, ermişin inanlığı değildir. Onun içindir ki, kutsal ziyaret yerlerinde yatanların, çoğunlukla ne adı, ne samı bellidir. Değişen devirlere, yerleşen inançlara göre, kanun inatışı onlara ad vermiştir."

Şövalye Arnaud de Visconte'nin mezar kapağı
(W.H.R. de Collemberg - Cahiers Heraldiques, Plate 4)

Ahilikte pîr kabul edilen Ahi Evran ile aynı ismi taşıyan bir veya iki Ahi Evran daha vardır. Bunlardan ikincisinin Ahi piri ile aynı şahıs olma ihtimali yüksektir. Birincisi Katip Çelebi tarafından nakledilen (Menâsik al-

(evran) korkutup kaçırır. Ahi Baba canavarla birlikte Sultan'ın huzuruna çıkar, çok korkan Sultan da istediğini kabul eder... Mezarı Denizli'de bahçeler içerisinde büyü bir türbedir... ve bütün Türk debbağları Ahi Evran' pîrleri olarak kabul ederler."

Ayios Thrisos (Karpas) Kilisesi dış cephe süslemesi

Haj) Sultan Osman'ın silah arkadaşı olan Ahi Evren'dir ki mezarı kutsal makam olarak kabul edilmiştir. İkincisi ise Evliya Çelebi'ye göre mezar Denizli'de olan ve debbağların piri olduğuna inanılan Kayseri'li Ahi Evran'dır. Bizim esas konumuz da bu Ahi Evran ile Kıbrıs'ta pek yaygın bir kültle sahip olan bir Hristiyan azizin "yaşam öyküleri" arasındaki şaşırtıcı ve gözardı edilemeyecek benzerliklerdir. Evliya özetle ve sadeleştirilmiş olarak şöyle demektedir:

"Kayseri'li Ahi Evran Selçuklu devrinde yaşamış ulu bir evliya idi. Çok bilinen bir hikayedir. Ahi Baba'nın vergisini ödemediği Sultan'ın kulağına geçer. Kendisinden vergi toplamak için gönderilen vergi memurlarını da dikkânında peyda olan bir canavar

Bu Kayserili Evran'ın Ahiliği piri sayılan Ahi Evran ile aynı şahıs olup olmadığını inceleme bu kısa yazının amacı haricindedir. Evliya Çelebi'ye göre-ki bu kişinin mezarını da ziyaret etmiştim. Ahilerin piri bu zattır. Biz şimd başka bir sevyaha kulak verelim:

"Aziz Mamas sağlığında vergi vermeyi reddediyor vergi mütezzimleri de anlaşılmayan bir güç tarafından ona karşı güç kullanmaktan menediliyorlardı. Prens bu olağanüstü durumu duyunca yaşamakta olduğu mağra kovuklarından bulunup huzuruna getirilmesini emretti... Huzura götürülürken bir arslan çalılar arasından fırlayarak bir kuzuyu yakaladı, askerlerin şaşkınlık ve korku dolu bakışlar arasında Mamas arslana kuzuyu bırakmasını emretti ve arslan bir emre kuyruğunu sallayarak itaattti. Bu aziz insan yürümekte yorulduğundan arslana bindi ve kuzuyu da kucağına alarak huzura çıktı. Onları gören prens... onun tüm vergi borçlarını sildi ve bundan böyle azizden hiçbir vergi alınmamasını emretti."

(Alexander Drummond'dan özetle, *Travels Through Germany, Italy, Greece and Several parts of Asia*, sayfa 268)

Evliya ile Drummond'un naklettikleri arasındaki şaşırtıcı benzerlikler bunlarla da kalmamaktadır. Aziz Mamas kültünün de çıktığı yer Kayseri şehridir. Simon Metaphrastes'e göre (bkz. J.P. Migne, Dictionnaire des Apocryphes-Patologia Graeca, sayfa 565-574) Mamas MS 274 yılında Aurelian'ın krallığı döneminde Kayseri'de doğmuştur. Burada ne Evliya'nın ne de Drummond'un

belirtmediği çok ilginç bir hususu da okuyucunun dikkatine getirmekte yarar vardır. Arslanlarla ve canavarlarla başır-neşir olan ve onların üstünde seyahat eden bir başka Kayserili daha vardır, hem de Ahi Evran'dan ve Mamas'tan çok uzun yıllar önce ortaya çıkmıştır. Bu Tanrıça Ma'dır. Tanrıça Ma kültü de Kayseri yöresinde ortaya çıkmış ve bilinen tüm tasvirlerinde bu Tanrıça da bir arslanın üzerinde gezerken tasvir edilmiştir. Bu gerçekten akıllara durgunluk verecek korkunç bir kültür metamorfozudur. Roma döneminin Kayserisi'nde Tanrıça Ma'dan Omorfolu Aziz Mamas'a ve Lefkoşalı Ahi Evran'a kadar uzanan bu kültür yolu Lefkoşa'nın eski Millet Bahçesi'nde hem Ortodoks Rumların hem de Müslüman Türklerin kutsal addettikleri bir türbede sona ermektedir.

Kıbrıs'taki son Ahilere gelince... Bu konuda Sayın Mehmet Suat Bergil'in

bulabildiklerinden çok daha fazla bilgi vardır. Benim çok kısıtlı bir tarama neticesinde tesbit edebildiğim 4 isim vardır ki bu şahıslar aynı zamanda Kıbrıs'taki Ahi geleneğinin son debbağ temsilcileridir; debbağ diyorum

çünkü Ahiliğin son dönemlerinde Kıbrıs'ta deriden eşya yapanların da bu örgüte alındıklarını saptamış bulunuyorum.

Bu kişiler Tabak Hilmi Efendi, Fellah lakabıyla bilinen İbrahim Efendi, bu şahsın kardeşi oğlu Ali İbrahim ve Ahmet Salahi Şahmaran'dır.

Ahmet Salahi Şahmaran hakkında özet bilgi veren kızı Sıddıka Ahmet Ersoy "Batımayan Eğitim Güneşlerimiz" isimli kitapta şöyle diyor:

"Babam debbağ Ahmet Şahmaran... debbağlığın Ahi eşrafındandı. O zaman (1890'larda) debbağlar Ömerye Hamamında peştamal kuşanmış, babam da kuşanmış." (sayfa 213)

Ahmet Şahmaran'ın kıza ne yazık ki 1989 yılında vefat ettiği için kendisiyle görüşüp bu konuda ek bilgi temin etmek mümkün olmadı. Fakat Şahmaran'ın torunu Ünal Salahi Ersoy ile görüşüp bu konuda annesinin kendisine aktardığı kısıtlı bilgilerden istifade ettik. Sayın Ersoy'a göre Ahmet Şahmaran'ın gerçek soyadı Salahi, Şahmaran lakabı mensubu olduğu Ahi örgütünün simgesi olan ejderhadan geliyor. Ahiler dükkanlarına bu ejderhin resmini yaptırarak asarlanmış. Son dönem Ahilere bu resimleri çizenin de mühür, klişe ve tabel

ustası olan Anadolu göçmeni Moustacıyan isimli bir Ermeni ve oğulları imiş.

Ali Nesim yukarıda zikredilen kitabın 460. sayfasında

Üç Baspapas (Tris Hierarches)

Ahmet Şahmaran'ın bir de resmini yayınlamıştır, ancak fotoğrafın alt yazısında "Şahmaran'ın bir elinde pala, öteki elinde gubur" tuttuğunu söylemektedir. Resmin orijinaline sahip olan torunu Ünal Ersoy yaptığımız söyleşide dedesinin elindeki pala olmadığını ve kitapta yayınlanan vepek belgirin de olmayan adeta son dönem Ahililerin adeta bir simgesi haline gelen bir çeşit tavra olduğunu belirtmiştir Ersoy'a göre peştemal kuşatma töreninde bele bir de Tarabulus kuşak sarılrılmış. (Nesim tarafından yayınlanan resimde görülen ve ustalık töreni sırasında Şahmaran'a dolanan Tarabulus kuşak hâlen Ersoy'da bulunmaktadır.)

Ahilikte peştemal kuşanmayla ilgili olarak burada Bayan Sıddıka Ersoy'un söylediklerine bir-iki detay eklemekte yarar vardır. Bn. Ersoy babasının "Ömerye Hamamında peştemal kuşandığını" söylemektedir ki bu kısmen eksik bir bilgidir. Gerçekte peştemal kuşanacak kalfa sabahleyin berbere ve oradan da arkadaşlarıyla hamama gider yıkandıktan sonra temiz ve yeni giysiler giyerek ustasına giderdi. Ustasının elini öptüğü nasihatlerini dinler ve birlikte Ahi şeyhine giderlerdi. Saygın esnafın, müftü ve kadının da hazır bulunduğu törende ustalık peştemalını giyerdi.

Diğer yandan Kıbrıs Rum ikonografisine bakıldığı zaman, Sn. Bergil'in çizimini yayınladığı ejder figürleri ile "Üç Başpapas" (Tris Hierarchy) ikonlarında ortada duran "başpapasın" elindeki asa başında resmedilen ejderler ve bazı Aziz Modestos ikonlarında azizin sol elinde tuttuğu ejder başlıklı asadaki ejder figürleri arasındaki benzerlikler de şaşırtıcıdır. Bu kritiğin amacı tabii ki Bizans-Ortodoks ve hatta genişletilmek gerekirse Ermeni kilise resim ve bezeme sanatlarının Ahiliğin, tartıştuğumuz şekliyle, oluştuğu Selçuklu dönemi sanat ve kültürünü nasıl etkilediğinin tartışmasını yapmak değildir, ancak bu benzerliklere ve kültür etkilenişlerine dikkat çekmek de bilimsel araştırmacılığın bir gereğidir.

Bu kritiği iki örneği daha dikkatlerinize sunarak noktalamak istiyorum. Birincisi Karpas'da Ayios Thrisos Kilisesi'nin dışduvarındaki kanatlı ejder motifidir; Sn. Bergil'in ejder mitifleriyle dikkatli bir şekilde karşılaştırılmasının gerekliliğine inanıyorum. İkincisi ise bir Lüzyan dönemi mezar kapağıdır. W.H.R. de Collemberg'in "Cahiers Heraldiques" isimli kitabının 4 numaralı çizimi olarak verilen ve Şövalye Arnaud de Viscont'e'ye ait olan mezar kapağının ayak ucundaki ejder mitifleri Sn. Bergil'in ejder mitifleriyle bazı stil farklılıkları göstermesine karşın Lüzyan dönemi için oldukça yaygın kullanılan bir temayı temsil etmesi açısından önemlidir.

Aziz Modestos

Niğde, Sungur Bey Camii'ne, Ortaçağ'daki Kültürlerarası Yaratıcı Etkileşimin Kıbrıs-Anadolu Ekseni Üzerindeki Özgün Bir Ürünü Denilebilir mi?

Suat BERGİL

Geçen sayıda yayımlanan araştırmalarda, Anadolu'dan Kıbrıs'a aktarılması söz konusu olan, toplumu örgütleyici, leriye doğru yönlendirici nitelikteki bir etkiye ilişkin bazı puçları ortaya koymaya çalışmışım. (1) Bu kez, Kıbrıs-Anadolu kültür aktarım eksenini dengeli bir bakış açısıyla leğendirmeye yönelik olarak, Kıbrıs'tan Küçük Asya'ya ıktarılmış olabilecek daha başka bir etki üzerinde durmayı maçlıyorum.

Hunlar'ın dağılışı sırasında Asya bozkırlarına yayılan ve giderek egemen olan bozkır toplulukları arasında, çuşkuz, bugün Türk genel adıyla adlandırdığımız halklar kümesinin, kendi aralarında henüz farklılaşmamış ataları da yer alıyordu. Giderek bunların içinden, kendi kimlikleriyle belirginleşen gruplar ortaya çıktı; konfederasyonlar ile devletler kurmayı başaranlarda zaman içerisinde özgün adlarıyla anılmaya başlandı. İşte, bunlardan biri de Uygurlar'dır.

Uygurlar, özellikle, 744-840 yılları arasında Orhon, söğesinde ve 9. yüzyıl ortaları ile 14. yüzyılın ikinci çeyreği arasında Doğu Türkistan'ın Turfan yöresinde kurdukları erken devletler ile dikkati çekmişlerdir. (2)

En önemlisi, Uygurlar bu süreçte, uygarlık tesis edici ve yerleşikliğin gerektirdiği kültür düzeyini yakalayıcı/özümseyici özellikleriyle öne çıktılar.

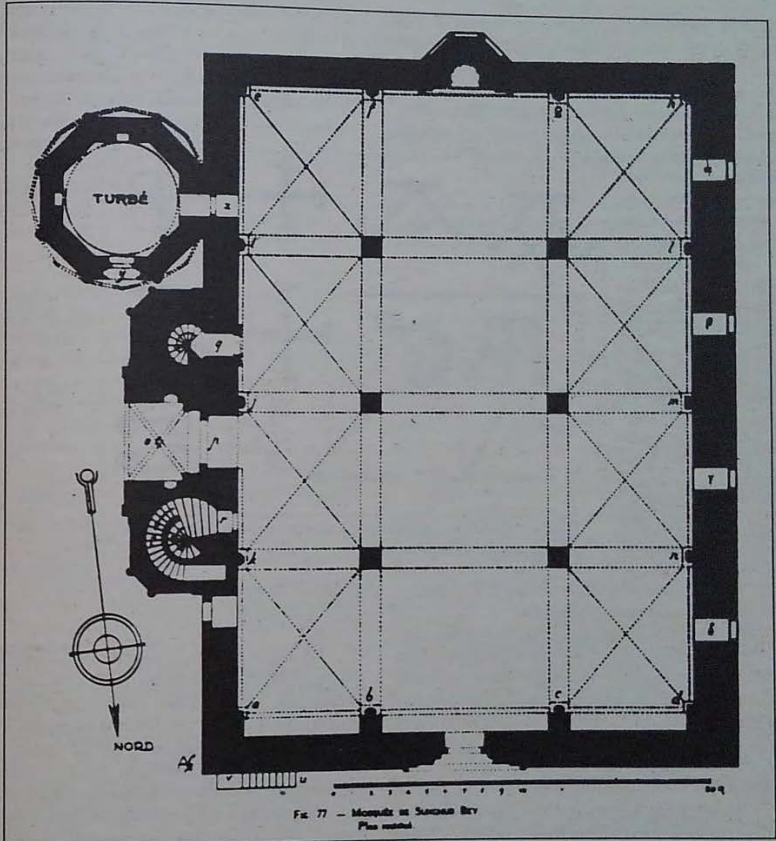
Bu vasıflarının oluşmasında, Şamanlık'tan sonra benimsedikleri Burkan (Buda) ile Mani dinlerinin çok büyük bir payı olduğu sanılır. İzgi'ye göre, Uygurlar'ın yerleşik yaşama geçmeleri ve edebiyat ile görsel sanatlar alanında çarpıcı ürünler vermeleri, özellikle mani dininin etkisiyle olmuştur (3). Maniheizm de denilen bu din kentli

ve ticari nitelikli bir altyapı üzerinde kurulduğundan anlaşılın, dinin kabulüyle birlikte bu vasıflar da Uygurlar'ın Doğu Türkistan'da yerleşikliğe geçişi, Çin ve Hint etki alanlarının keşifliği, kültürel etkileşim bakımından uygun bir yörede gerçekleşmiştir.

Ayrıca, egemenlik tesis ettikleri topraklarda yaşayan ve yerleşikliğe daha önce geçmiş bulunan bazı halkların birikimlerinden de yararlanmışını bilmişlerdir. Örneğin, konuşma dilinin biçimlendirilmesinde Toharlar'ın, (4) yazıya geçildiğinde de Uygur alfabesinin geliştirilmesinde Sogdlar'ın (5) etkisi görüldüğü, bilim adamlarınca gündeme getirilen hususlardır.

Kısacası, yukarıda bir çırpıda değindiğimiz ayrıntılar, Ferdinand Lessing'in "Uygurlar'ın... İç Asya'nın kültür devleti olarak" (6) adlandırmasına yol açacak kadar çarpıcı nitelikteki bir tarih sayfasını oluşturmuştur. Bir sonraki sayfada ise, Uygurlar'ın, uygarlık yolunda uzunca mesafeler katetmiş bir halk olmanın kazandırdığı bilinçle ve deneyimle, giderek Asya'yı ele geçiren "moğollar'ın ilk hocaları ve Moğol imparatorluğunun ilk devlet memurları" olarak görev aldıklarını görüyoruz: "Daha sonra Uygur memurları Moğol ordularıyla birlikte medeni ülkelere girdiler ve gerek Çin'de, gerekse İslam memleketlerinde çok daha münevver olan yerlilerle başarı ile rekabet ettiler." (7)

İşte, Uygurlar'ın Moğollar'la ulaştıkları yerlerden biri de Selçuklu Anadolu'su idi. Moğollar, 1277'de İran topraklarında kurdukları İlhahlı Devleti aracılığıyla Anadolu'yu nüfuzları altına aldılar. Bu dönemde, İlhahlı emirlerinden olan, Uygur kökenli Alaeddin Ertina,

Şekil 1 - Niğde, Sungur Bey Camii ve Türbesi: Gabriel'in Restitüsyon Planı
(Bkz. Gabriel, A. 1931, Kaynak 13)

İlhanlılar'ın Anadolu Genel Valisi Temürtaş'ın hizmetine girerek Anadolu'ya gelmişti. 1327 yılında bu görevi Temürtaş'tan devraldı ve 1340'lı yıllarda da Sultan ünvanını üstlenerek Anadolu'da bir devlet kurdu. Bugün kurucusunun adından ötürü Eretnalı Devleti diye andığımız

bu politik birlik, Kayseri ve Sivas merkez olmak üzere, "doğuda Çıldır-Ahıska'dan, batıda Ankara ötesine ve kuzey'de Samsun'dan, güney'de Konya yaylaları, Toroslar'a kadarki yerleri" (8) kapsayan çok geniş bir alan üzerinde ortaya çıkmıştı.

Politik tarihlerinden ziyade, Eretnalılar'ın bizi ilgilendiren yanı, mimarlık alanında verdikleri ürünlerdir. Togan, "Kayseri, Konya ve Niğde taraflarına yerleşen Uygur, Kaşgarlı ve Hotenliler'in kendi an'anelerini yaşattıkları şüpheşizdir" der. Nitekim, çıktıkları kaynağın etkilerini Anadolu'ya kadar taşıyabilmeleri sayesinde ki, Selçuklarkından daha değişik bir anlayışla özgün yapılar yaratabilmişlerdir.

Eretnalı döneminin dikkati çeken mimarlık ürünleri arasında. Kırşehir'deki Aşık Paşa Türbesi (1322), Niğde'deki Sühurbey Camii (1335), Kayseri'deki Köşk Medrese (1339), Sivas'taki Gündük Minare Türbesi (1347) ve Turhat, Gümüştop Köyü'ndeki Zaviye (1375) aklı gelen ilk isimleri oluştururlar.

Buyapılararasındaycr alan ve yazımızın geri kalan kısmında üzerinde odaklanacağımız Niğde,

Sungur Bey Camii'nin kısa ve öz bir tanımını Akmaydalı'nın kaleminden öğreniyoruz:

"Yapı altında (Özgür haliyle) güney (Kible) duvarına dik üç nef'e ayrılmıştır. Orta nef yan neflere göre daha geniştir. (...) Sungur Bey Camii'ne doğru ve kuzey cephelerinde bulunan iki kapı (taç kapı) ile girilmektedir. Bu kapıların etrafını çevreleyen taş tezyinat çok itinalı ve ilgi çekicidir. (...) doğu portalinin sağında ve solunda iki minare yer almaktadır." (10)

Sungur Bey Camii'nin artık Niğde, Dışarı Camii'de duran sade, sedef kâkmalı minberinde alışıp bir kitabe vardır. (11) Buradan öğrendiğimize göre, camiyi yaptıran, Eretna'nın da bağlı olduğu, dönemin İlhanlı Sultanı Ebu Said Bahadır Han'ın Anadolu'ya gönderdiği ve bir ara Niğde'de nüfuz tesis eden Moğol Beyi Seyfettin Sungur ya da Sungur Ağır'dır. Minberin yaratıcısı ise Hoca Ebubekir İbu Muallim olarak geçer. Caminin kuzey taçkapısının da aynı sanatçının atelyesinden çıkmış olabileceği ileri sürülmektedir. (12)

Tüten, Gabriel'in daha 1930'lu yıllarda sözünü ettiği, (13) Sungur Bey Camii'nin doğu duvarına ve doğu taçkapısının üzerine yerleştirilmiş olan iki adet mermerkitabenin ayrıntılı bir incelemesini yapmıştır. "Vergi kitabesi" nitliğinde olan (14) bu kitabelerden, yapının banisi Sungur Ağa'ya ait olanın Tüten tarafından

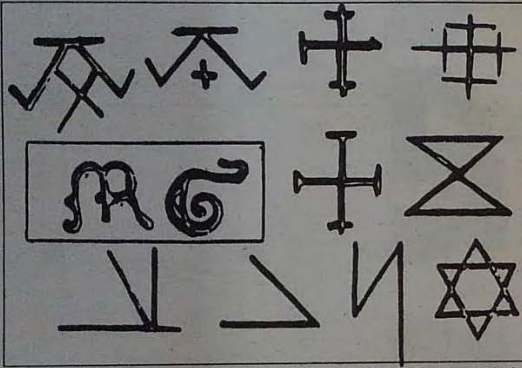
bilizlere aktarılan çevirisi ile açıklamasının konumuzla ilgili kısımlarını aşağıda aynen sunuyoruz: (15)

II Sungur Bey'in Vergi Kitabesi: (736/1335)

A. Kitabenin Metni:

B. Tercüme (...)

3. Bugünden sonra Allah'ın koruduğu Niğde'de Mesih'in milletinden olan diğer gariplerden cizye

Şekil 2 A- Enlari'nin Beilapais Manastiri'nda saptadığı Taşçı işaretleri (Bkz. Enlari, C. 1899, Kaynak 23 a)

haraç alınmaya.

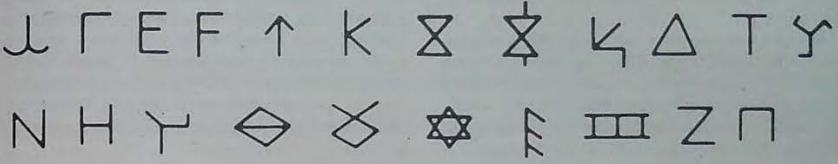
Açıklama:

(...)

3. Kitabede söz konusu olan Mesih'in milletinden olan diğer gariplerden kast edilen kimseler (ilk kez Gabriel'in işaret ettiği.) Çukurova'dan (Kilikya'dan) ya da Kıbrıs'tan gelen veya getirilen ve caminin inşasında kullanılan Hıristiyan ustalar ve işçilerdir. Bunlar, bunun için vergi muafiyetinden faydalanmışlardır. Kitabeye, Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki iş arkadaşlığının da belirtmektedir.

Söz konusu kitabenin kesinlikle ortaya koyduğu iki husus, Sungur Bey Camii'nin yapımına Hıristiyan inşaat ustaları, belki de usta taşçılar yahut senktraşlar (taş yontucular) tarafından yapılan katkı ve bu insanlara tanınan vergi bağımsızlığı, yani ekonomik ayrıcalıktır. Peki, bu kimselerin geldikleri yer tam olarak neresidir acaba?

Gabriel, Kıbrıs olasılığı üzerinde özellikle durmuştur. Çünkü bina Gotik etkilerle doludur ve Ögel'in de dediği gibi, 12. yüzyıl sonlarında "kurulan Haçlı (Lusignan)

Şekil 2 B- Niğde, Sungur Bey'de saptanmış olan taşçı işaretleri
(Bkz. Sönmez, Z. 1989, Kaynak 23 b)

krallığı ile Kıbrıs'a giren Gotik, Anadolu için en yakın bir temas noktasıdır." (16)

O dönemde Ermeniler'in yerleşik olduğu Kilikya ise, coğrafi yakınlıktan dolayı insanı düşündürmüyor değil. Ancak, önce Selçuklularla birlikte serpilmeye başlayan ve sonra Moğollar'ın himayesinde giderek gelişen Kıbrıs-Anadolu ticaret ilişkileri (17) çerçevesinde Kıbrıs'ın deniz aşırı olma dezavantajı çoktan aşılmış olmalıydı. Ayrıca, Gotik etkinin Kıbrıs'tan Niğde'ye aktarımında Kilikya'nın bir ara istasyon görevi görmüş olabileceğini de dikkate almamız (18)

Avcıoğlu, Haçlılar döneminde Doğu Akdeniz'de ticaretin Batılı tüccarların eline geçtiğini vurgulayarak, bunu daha ziyade Moğollar'ın onlara tanıdığı ticari ayrıcalıklara bağlar. (19) Bir Moğol beyinin nüfuzu altındaki Niğde'de Hıristiyan çalışanların sunduğu hizmete sağlanan vergi bağışıklığını da bu bağlamda değerlendirmemiz çok doğal olacaktır. Bu tarz bir ekonomik desteğin Ercelinalı topraklarına cezbetmiş olabileceği, Ortaçağ'ın inşaat sanatı gelenekleriyle ilgili olan söz konusu hizmet türünün ayrıca üzerinde durulması gereken bir özelliği vardır: Kuban'ın da açık bir dille belirttiği gibi (20), ortaçağ genelinde inşaat/taşçı ustaları, nereden gelirlerse gelsinler, hizmetleri yönetici güçlerce satın alınabilen, örgütleilmiş gezici ekipler halinde çalışırlardı.

Ote yandan, Sungur Bey Camii'nde saptanan ve Anadolu'nun o dönem yapıları içinde bu camiye çizgidişi kılan başlıca Gotik unsurlar nelerdir, bir de ona bakalım:

i) Doğu taşkapısı derinliğinde yer alan kaburgalı çapraz tonoz (ribbed vault);

ii) Kuzey ve doğu taşkapılarının üzerindeki, gotik üslubunda işlenmiş, şebekeli dairevi pencereler;

iii) Mihrabın köşelerindeki sütunçelerin gotik etkili

başlıkları;

iv) Cami genelinde rastlanan, 'üçlü yonca (trefoil) dilimli pencere' gibi bazı ayrıntılar.

Belki bu listede caminin özgün tavanındaki tonoz örtülü bölüm de katılacaktı ama, ne yazık ki 18. yüzyılda çıkan bir yangında tavan tümüyle yanıp kül olduğundan, özellikle yan referlerdeki açıklıkların geçilmesinde Gotik unsurlar taşıyan strüktürlerin kullanılıp kullanılmadığını saptamamız olanaksızlaşmıştır.

Bütün bunlardan da öteye, ünlü Gotik uzmanı İngiliz mimar-araştırmacı Harvey, bu camideki Gotik tarzı ayrıntılar ile doğu taşkapısındaki tonoz örtüyü, Ballapais Manastırı'nın 1324-39 yılları arasında yani IV. Hugh döneminde inşa edilen bölümlerdeki paralel unsurlarla karşılaştırmamız salık verir. (21)

Yukarıda belirlediğimiz olasılıklar ile vardığımız sonuçlardan yola çıkacak olursak, diyebiliriz ki, Kilikya'daki Ermeniler ile yakın ilişkiler ve içinde bulunan Lusignanlar'ın (22) IV. Hugh'un krallığı sırasında (1324-1359) oraya göndermiş olabilecekleri inşaat/taşçı ekipleri, vergisiz kazanç gibi ekonomik ayrıcalıklar potansiyeline sahip İlhanlı/Uygur himayesine güvenerek, zaten Ermeni bölgesi sınırlarına komşu olan Niğde'ye kadar uzanıp hizmetlerini beceriyile pazarlamış olmalıdırlar.

Bir yanda Doğulu, öbür yanda Batılı kimlikleriyle taşları kendi geçmişleri ve gelenekleri çerçevesinde biçimlendiren, yoğunun veya bezeyen gezici inşaat/taşçı atelyeleri, dönemin uygun ekonomik ortamında ve daha da önemlisi ırk, din, dil farklılığını aşan ortak bir çalışma anlayışı temelinde sanki kültürlerarası sentezleyici yaratıcılığın özgün bir örneğini vermişlerdir. Uygur insanının İç Asya'dayken edindiği 'yabancı kökenli kültür yayıcı unsurların etkinliklerine açılma ve aktarılma değerli öğeleri özümseme' pratiğinin

Halkbilimi 16

bu sentezin gerçekleşmesinde önemli bir payı olduğunu da unutmamalıyız.

Son olarak bir ayrıntıya daha değinmek istiyorum. Harvey'in özellikle Bellapais Manastırı'na işaret eden yorumunu ilk kez okuduğumda, Ortaçağ'da yaygın olarak uygulanan ve taş yontutularının birer imza gibi bezemesiz taşlar üzerine işledikleri, simgesel niteliği olup olmadığı bilinmeyen taşıç işaretleri acaba bu soruya bir ışık tutabilir

mi, diye düşünmüştüm. Daha sonra elime bu yapılarla rastlanan taşıç işaretlerinden günümüze kalabilen bazı örnekleri veren kaynaklar (23) geçtiğinden, okuyucuya bunları da sunmakta yarar görüyorum. Ancak, bu tür bir kıyaslamamın, bilimsel düzeydeki yaklaşımları temel alarak, titiz ve ayrıntılı bir analize oturmazdışı şu haliele sadece bir fikir verebilmekten öteye gitmeyeceğinin de bilincinde olmalıyız.

NOTLAR VE KAYNAKLAR

- 1) Bu fırsattan yararlanarak, Sn. Tuncer Bağışkan'ın geçen sayıdaki Ahırvan Dede ile ilgili değerli yazısını (1) no'lu dipnotunda zikredilen, Sn. Ali Nesim'in Batımanyan Eğitim Güneşlerimiz adlı, birer belge niteliğindeki sözlü kayıtları içeren önemli yapıtını incelediğime rastladığım ilginç bir ipucunu daha okuyucuya aktarmak istiyorum. Sf. 322'de Sn. Reşat Taşer'den (d. 1914) aktarılan bölümde aynen şu ifade geçmektedir: "... Babam Ali Fellah İbrahim Debbag'ıdır. Tüm ailenin Debbag'ıdır. Debbaglar hep Tabakhane denen mahallede toplanmış idi. Tabakhanedeki ufaek bir camının yanında bir türbe bulunmaktadır. Bu türbe Ali Revan adlı yatıra aittir.
"Aslı Konyalı olan Ali Revan halkımız arasında Ahırvan Dede olarak bilinirdi. Türbesinin yanında bir kazan vardır. Hasta olanlar gelir bu kazandan elini yüzünü yıkar, sıtma olanlar içer, adağı olanlar bir çaput bağlar, mum yakarlardı."
- 2) Ögel, B (1992) Türk Kültürünün Gelişme Çağları, I, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Bölüm III.
- 3) İzgi, Ö (1986) Kutlu Bilge Kul Kağan-Böğü Kağan ve Uygurlar, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, s. 29.
- 4) Tekin, Ş (1990) "Türkçede MA Olumsuzluk Eki ile DİK Eki Nereden Geliyor," Tarih ve Toplum, XIII/74:14-17.
- 5) İzgi, Ö (1989) Çin Elçisi Wang Yen-Te'nin Uygur Seyahatnamesi, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 20)
- 6) Nölle, W (1980) "Türkistan Tarihinin Yazımında Karşılaşılan Sorunlar," çev.G. Oransay Türk Tarih Kurumu Belleten, XLIV/174:347-369.
- 7) Barthold, V.V (1990) Sultan Alaeddin Eretna, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, S. 49.
- 8) Togan, Z.V (1981) Umumi Türk Tarihine Giriş, C.I, İstanbul: Enderun Kitabevi, s. 272/c.
- 9) Akınaydalı, H (1985) "Niğde Sungurbey Camii," Vakıflar Dergisi, XIX: 147-172.
- 10) Aslanpa, O (1984) Türk Sanatı, I-II, İstanbul: Kervan Yayınları, s. 201.
- 11) Sönmez, Z (1989) Başlangıçından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 40, no: 23.
- 12) Gabriel, A (1931) Monuments Turcs d'Anatolie, I, Paris.
- 13) Avcıoğlu, "Ortaçağ'da 'Resmî Gazete' yerine halkın toplanacağı yerlerde özellikle vergi alanında yazıtlar dikilmesi sık görülür," der ve Kırşehir'de gene Moğol döneminde yapılan Cacı Bey Madresesi'nin giriş kapısı üzerindeki vergi kitabesini örnek verir; Avcıoğlu, D (1989) Türklerin Tarihi, V, İstanbul, Tekin Yayınevi, ss. 2164-2165.
- 14) Tutank, A.A (1972) "Niğde'de Sungur Bey Camii Doğu Duvarında Farsça Pir Ahmet ve Kasım Hanlarla Sungur Beyle İlgili İki Kitabe," VII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, C.I, Ankara: Türk Tarih Kurumu, ss. 402-404.
- 15) Ögel, s (1972) "Ortaçağ Çerçevesinde Anadolu Selçuklu Sanatı," Malazgirit Armağanı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, ss 131-138.
- 16) Turan, O (1971) Selçuklu ve İslamiyet, İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, ss. 129-146.
- 17) "Kıbrıslılar ve diğer Haçlılar Kilikya Ermenilerine sık sık yardıma gelmişler ve Ermeni krallığında yerleşmişler, hatta Kıbrıslılardan Ermeni kralı da olmuştu." Turan, O (1971), s.141.
- 18) Avcıoğlu, D (1990) Türklerin Tarihi, IV, İstanbul: Tekin Yayınevi, ss. 1854 ve 1871-1875.
- 19) Kıban, D (1993) Batıya Göçün Sanatsal Etkileri: Anadolu'dan Önce Türklerin Sanat Ortaklıkları, İstanbul: Cem Yayınevi, s. 188.
- 20) Harvey, J (1965) "Seljuk-Gothic Parallels," Anatolian Studies, XV: 11-12.
- 21) Bkz. not no: 18.
- 22) a. 19. yüzyıl sonlarında Bellapais Manastırı'nda saptanmış olan bazı taşıç işaretleri için bkz. Enlart, C (1899) L' Art Gothique Et La Renaissance En Chypre, I, Paris, s. 208.
- 23) b. 1980'li yıllarda Niğde, Sungur Bey Camii'nde belirlenen tüm taşıç işaretleri için bkz. Sönmez, Z. (1989) kaynak no. 12, s.18, no.36.

*Bu sayının çıkmasında katkıda
bulunan aŐağıdaki kuruluşlara
teşekkür ederiz*

*TopShop
Demet Ltd.
Anıl Spor
İnce Elektronik
M. Damdelen Ltd.
İnce Gümrükleme
IŐıl Reklam*

